

NOWE

na
100%

REPETYTORIUM

SZKOŁA

PODSTAWOWA

GEOGRAFIA

ZGODNE
Z WYMAGANIAMI
CKE

niezbędne
informacje

pewniak
na teście

pewniaki
na test

zdjęcia, mapy
schematy

osiągniesz
najwyższy wynik

NOWE *na 100%*
REPETYTORIUM
SZKOŁA
PODSTAWOWA
GEOGRAFIA

Autor:
Krystyna Duplaga

Wykorzystano materiały:
Marii Figi

Nadzór merytoryczny:
Mateusz Dudek, Monika Hura, Agnieszka Łękawa

Redaktor prowadzący serii:
Agnieszka Antosiewicz

Korekta:
Rafał Milan, Paulina Roszak-Niemirska, Karolina Rymut-Kościelniak, Maria Zagnińska

ISBN: 978-83-8186-219-6

Wydanie I

© Copyright by Wydawnictwo GREG® Sp. z o.o.

Wydawnictwo GREG®
ul. Klasztorna 2B
31-979 Kraków
tel. 12 680 15 50
www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Znak firmowy GREG® zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.
Znak słowno-graficzny Pewniak na teście® zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.
Wszystkie prawa zastrzeżone.
Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana
lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa GREG®.

Layout i skład:
Pracownia Register

Okładka:
Aleksandra Zimoch
Wykorzystano zdjęcia:
Africa Studio, Triff / Shutterstock.com

NOWE

na
100%

REPETYTORIUM

SZKOŁA

PODSTAWOWA

GEOGRAFIA

Drogi Uczniu!

Trzymasz w ręku *Nowe repetytorium szkoła podstawowa geografia*, które jest najbardziej aktualnym zbiorem informacji z przedmiotu, którego będziesz się uczyć. Książka jest w pełni zgodna z nową podstawą programową, dzięki czemu możesz być pewien, że znajdziesz tu **wszystkie informacje, których potrzebujesz**, i żadnych zbędnych treści. Materiał jest przedstawiony prostym i zrozumiałym językiem, jest tu dużo **ilustracji, schematów, zdjęć, tabel** – to wszystko pomoże Ci w nauce i ułatwi ją. Pomocne okażą się także przykładowe zadania geograficzne z rozwiązaniami krok po kroku – szukaj ich na końcu książki. Zawarty materiał odpowiada treściom wszystkich lat nauczania geografii w szkole podstawowej.

Nasze repetytorium pomoże Ci zarówno przygotować się do lekcji, sprawdzianu, odpowiedzi czy klasówki, jak i będzie nieocenioną pomocą przed egzaminem kończącym szkołę podstawową. Przejrzysta forma książki i jej przyjazna dla oka, kolorowa szata graficzna sprawią, że chętnie będziesz sięgał po tę pozycję w ciągu wszystkich lat w szkole podstawowej.

Znakiem rozpoznawczym repetytorium jest pojawiający się na marginesach **znaczek „pewniak na teście”**. Wskazuje on treści, które zazwyczaj pojawiają się w pytaniach we wszelkich testach sprawdzających wiedzę, a także w podręcznikach i na klasówkach. Warto zwrócić na nie szczególną uwagę – jest duże prawdopodobieństwo, że i Ty **spotkasz się z pytaniami o te zagadnienia!**

Z *Nowym repetytorium szkoła podstawowa geografia* z całą pewnością ten przedmiot nie będzie miał przed Tobą żadnych tajemnic!

Autorki
i Wydawnictwo GREG

Spis treści

MAPA POLSKI	9
Czym zajmuje się geografia?	10
Mapa	11
KRAJOBRAZY POLSKI	17
Rzeźba terenu Polski	18
Krajobrazy Polski	22
LĄDY I OCEANY NA ZIEMI	31
Ziemia we Wszechświecie	32
Kształt i wymiary Ziemi	35
Kontynenty i oceany.....	36
Wielkie formy ukształtowania powierzchni lądu	37
Wielkie formy ukształtowania dna oceanicznego.....	41
Budowa Ziemi.....	42
Wielcy podróżnicy i ich odkrycia.....	45
KRAJOBRAZY ŚWIATA	47
Klimaty świata	48
Formacje roślinne na Ziemi	52
RUCHY ZIEMI	59
Ruchy Ziemi	60
Czas astronomiczny, strefowy i urzędowy	63
WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE	69
Orientacja na Ziemi	70
GEOGRAFIA EUROPY	75
Położenie i warunki przyrodnicze Europy	76
Podział polityczny Europy	80
Ludność Europy i gęstość zaludnienia.....	82
Religie Europy.....	89

Europa Północna – związki między środowiskiem przyrodniczym a gospodarką	93
Europa Zachodnia – warunki przyrodnicze a rolnictwo; rolnictwo towarowe na przykładzie Francji	99
Miasta – zjawisko urbanizacji.....	106
Kraje alpejskie – wpływ gór na środowisko przyrodnicze i gospodarkę	111
Europa Południowa – rozwój turystyki a warunki przyrodnicze i dziedzictwo kultury śródziemnomorskiej	117
Energetyka w Europie – wykorzystanie źródeł energii, a środowisko przyrodnicze	122

SĄSIEDZI POLSKI **125**

Sąsiedzi Polski.....	126
Niemcy – przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego	134
Ukraina – współczesne przemiany społeczne i gospodarcze.....	139
Środowisko przyrodnicze Rosji.....	141

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI NA TLE EUROPY **145**

Geografia Polski.....	146
Podział administracyjny Polski	149
Budowa geologiczna Polski	150
Pogoda i klimat Polski	161
Wody powierzchniowe i podziemne Polski.....	168
Typy wybrzeży	184
Morze Bałtyckie.....	186
Gleby	188
Roślinność Polski	192
Formy ochrony przyrody	194
Bogactwa mineralne Polski	199

SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA POLSKI NA TLE EUROPY **203**

Rozmieszczenie i liczba ludności. Struktura demograficzna. Migracje	204
Urbanizacja.....	209
Struktura narodowościowa i wyznaniowa	215
Rolnictwo w Polsce	217
Jak rozwiązywać zadania z mapą?	222
Jak rozwiązywać zadania z danymi statystycznymi?	228
Przemysł w Polsce	230
Energetyka w Polsce	236
Jak rozwiązywać zadania z danymi statystycznymi?	242
Usługi w Polsce.....	244
Jak rozwiązywać zadania z danymi statystycznymi?	252
Jak rozwiązywać zadania z mapą?	268

AZJA **275**

Azja – kontynent geograficznych kontrastów	276
Chiny – rozmieszczenie ludności, znaczenie Chin w gospodarce światowej	281
Japonia – kraj kwitnącej gospodarki mimo niesprzyjającej przyrody	284
Indie – kontrasty społeczne i gospodarcze	290
Bliski Wschód – region „czarnego złota”	293

AFRYKA **297**

Afryka	298
Strefa Sahelu	302
Najważniejsze problemy Afryki na południe od Sahary.....	306

AMERYKA PÓŁNOCNA I AMERYKA POŁUDNIOWA 311

Cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej	312
Amazonia.....	319
Stany Zjednoczone Ameryki Północnej – światowa potęga	321

AUSTRALIA I OCEANIA 327

Australia i Związek Australijski – środowisko przyrodnicze	328
Gospodarka Australii.....	332

GEOGRAFIA OBSZARÓW OKOŁOBIEGUNOWYCH 335

Arktyka i Antarktyda	336
Współczesne lądolody.....	339

TO ŁATWE! ZADANIA GEOGRAFICZNE 341

Określanie szerokości geograficznej (φ).....	342
Określanie długości geograficznej (λ).....	343
Odnajdywanie na mapie punktu o określonych współrzędnych	343
Obliczanie odległości na mapie i w terenie	344
Obliczanie czasu słonecznego	347
Obliczanie czasu strefowego	349
Obliczanie zmian temperatury wraz ze zmianą wysokości	350
Obliczanie rozciągłości południkowej i równoleżnikowej	351
Obliczanie gęstości zaludnienia.....	352
Obliczanie przyrostu naturalnego	352
Obliczanie współczynnika przyrostu rzeczywistego	353
Obliczanie wskaźnika urbanizacji	353
*Obliczenie obwodu Ziemi przez Eratostenesa	354

Wskazuje informacje, które mogą pojawić się na teście lub sprawdzianie.

Czym zajmuje się geografia?

Pewniak na teście

Geografia to nauka opisująca Ziemię (grec. *geographia* – opis Ziemi). Sfery środowiska naturalnego: litosferę, atmosferę, hydrosferę (np. oceanografia), pedosferę i biosferę bada **geografia fizyczna**. Przestrzennym zróżnicowaniem działalności gospodarczej i politycznej człowieka zajmuje się **geografia społeczno-ekonomiczna** (dzieląca się m.in. na geografję przemysłu, ludności i usług). Opisu konkretnego regionu, zarówno pod względem fizyczno-geograficznym, jak i społeczno-ekonomicznym, dostarcza **geografia regionalna**.

Pewniak na teście

sfera środowiska naturalnego	nauka	co bada?
litosfera	geologia	budowę wnętrza Ziemi, skały i minerały
	geomorfologia	rzeźbę terenu
atmosfera	meteorologia, klimatologia	pogodę i klimat
hydrosfera	hydrologia	wody Ziemi
pedosfera	pedologia (gleboznawstwo)	gleby
biosfera	biogeografia	świat organiczny

Źródła wiedzy geograficznej to, oprócz podręczników, m.in.: mapy i atlasy, roczniki statystyczne, czasopisma geograficzne, przewodniki turystyczne, radio, telewizja, specjalistyczne prezentacje i programy komputerowe oraz internet. Coraz większą rolę odgrywa **System Informacji Geograficznej (GIS, ang. Geographic Information System)**. Jest to system informacyjny służący do wprowadzania, gromadzenia, przetwarzania oraz wizualizacji danych geograficznych. W ramach GIS funkcjonuje system nawigacji satelitarnej, stosowany np. w samochodach.

Od początków geografii jako nauki (jako pierwszy użył nazwy „geografia” Grek Eratostenes z Cyreny w III w. p.n.e.) aż do dziś najważniejszym źródłem wiedzy geograficznej są bezpośrednie obserwacje i badania terenowe, czyli także wszelkie wycieczki.

Mapa

Mapa jest obrazem Ziemi lub jej fragmentu, przedstawionym na płaszczyźnie w pomniejszeniu za pomocą znaków umownych.

Pewniak na teście

Mapy dzieli się ze względu na treść na **ogólnogeograficzne** (np. hipsometryczne, na których za pomocą barw przedstawione jest ukształtowanie powierzchni Ziemi) i **tematyczne** (np. samochodowe, klimatyczne), zaś ze względu na skalę na **topograficzne** (bardziej szczegółowe, o skali większej) i **przeglądowe** (mapy o mniejszej skali, pokazujące np. całe kontynenty). Wykorzystuje się również mapy cyfrowe, których zaletą jest częste aktualizowanie ich treści.

Pewniak na teście

W kartografii wykorzystuje się szereg metod prezentacji różnych zjawisk, które mają ułatwić czytelnikowi mapy uzyskanie potrzebnych informacji. Najpopularniejsze z nich to:

- ♦ **metoda sygnaturowa** – badane zjawiska lub obiekty oznaczane są na mapie za pomocą symboli, np. znaków geometrycznych, liter lub obrazków (np. rozmieszczenie surowców mineralnych na kontynencie),

Pewniak na teście

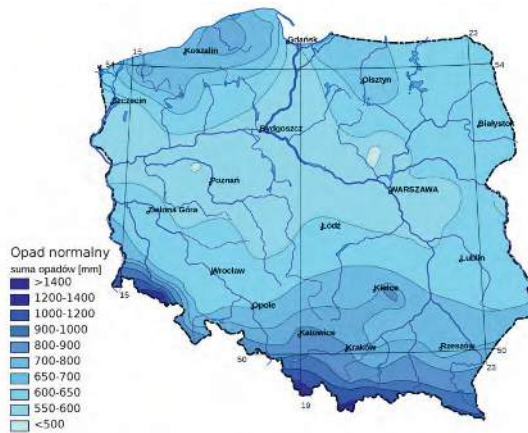

MAPA

Pewniak na teście

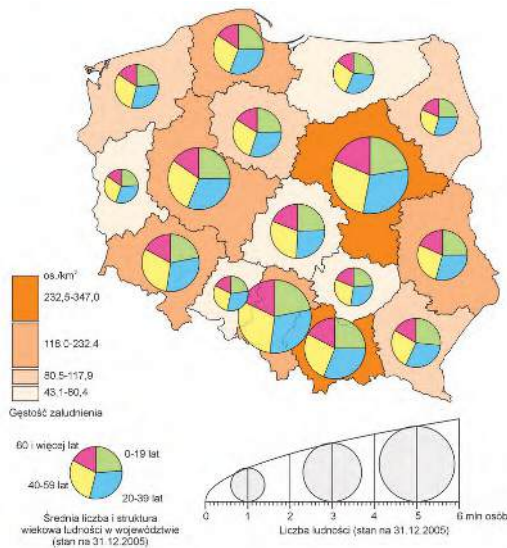
Pewniak na teście

- ♦ **metoda izolinii** – oznacza się nią zjawiska, które zmieniają się w przestrzeni (np. wysokości n.p.m., średnie temperatury powietrza w styczniu), i wykorzystuje do tego linie łączące te same wartości liczbowe (rodzaje izolinii zobacz na str. 15),

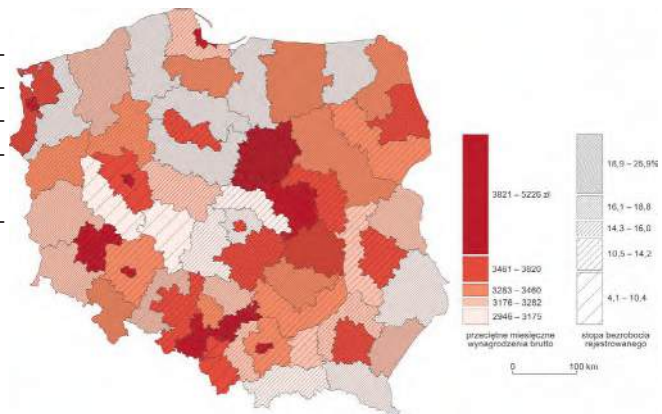
Pewniak na teście

- ♦ **metoda kartodiagramu** – zjawiska oznacza się za pomocą diagramów umieszczonych na mapie (np. struktura zatrudnienia w poszczególnych województwach),

Pewniak na teście

- ♦ **metoda kartogramu** – używa się kolorów dla oznaczenia średniej intensywności zjawiska na określonym terenie (np. gęstość zaludnienia w poszczególnych powiatach).

O wielkości pomniejszenia informuje **skala**. **Skala** określa, ile razy odległość rzeczywista (w terenie) została pomniejszona na mapie. Np. skala 1 : 2000 oznacza, że jednemu centymetrowi na mapie odpowiada 2000 centymetrów w rzeczywistości.

Pewniak na teście

Skala to stosunek odległości na mapie do odległości rzeczywistej.

Przypomnij sobie z lekcji matematyki, że znak „:” można zastąpić kreską ułamkową! Z pewnością Ci to odróżni skalę większą od mniejszej, np.:

$$1 : 400 \quad \text{i} \quad 1 : 4\,000\,000$$

$$\text{inaczej} \quad \frac{1}{400} > \frac{1}{4\,000\,000}$$

to więcej niż

Wyróżnia się **trzy rodzaje skal**:
skala liczbowa, np. 1 : 200 000

skala mianowana, np. 1 cm – 2 km

skala liniowa (podziałka)

Skalę liczbową 1 : 200 000 czytamy: jednemu centymetrowi na mapie odpowiada 200 000 centymetrów w terenie **lub**: jednemu milimetrowi na mapie odpowiada 200 000 milimetrów w terenie. Jednostki (miana) po obu stronach znaku „:” **zawsze** muszą być takie same!

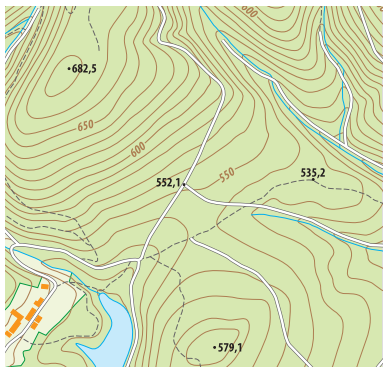
Pewniak na teście

Każda mapa oprócz swojej treści i skali posiada tytuł oraz **legendę**, czyli objaśnienie znaków, które się na niej znajdują.

Obraz niewielkiego obszaru powierzchni Ziemi wykonany w dużej skali to **plan**. W praktyce najczęściej spotykamy plany miast.

Pewniak na teście

Przykłady map:

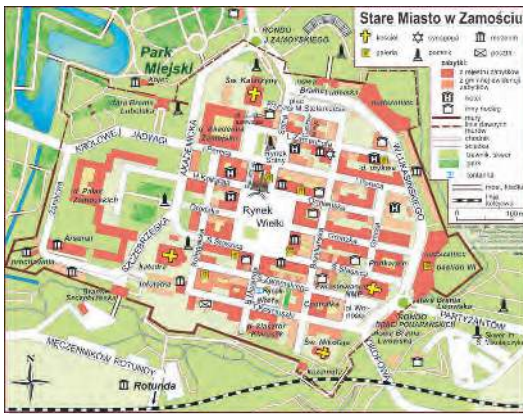
▲ Mapa topograficzna

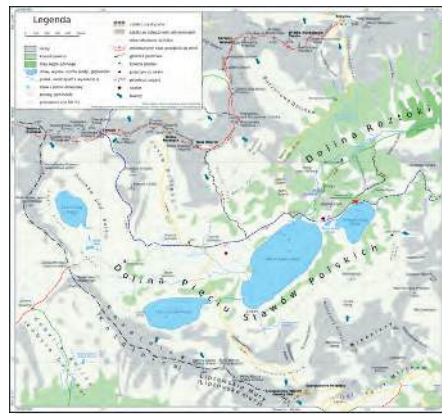
▲ Mapa turystyczna

Pewniak na teście

Pewniak na teście

▲ Plan miasta

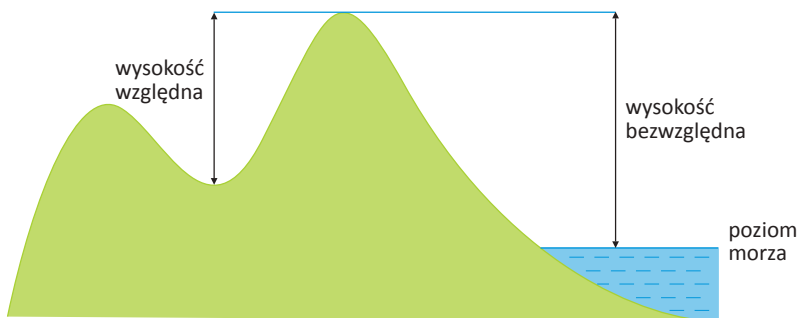
▲ Mapa krajobrazowa

W zależności od celu, jakiemu ma służyć mapa, wybiera się jej odwzorowanie, czyli określony matematycznie sposób przedstawiania powierzchni kuli ziemskiej. Przedstawienie kulistej Ziemi na płaszczyźnie powoduje odkształcenia powierzchni rzeczywistej, np. kątowne – południki i równoleżniki nie przecinają się na takiej mapie pod kątem prostym tak, jak na globusie.

Na współczesnych mapach rzeźbę terenu przedstawia się zazwyczaj za pomocą **poziomic** (są to mapy poziomicowe), zwanych inaczej **izohipsami** (grec. *hypsos* – wysokość). **Poziomica** jest to linia łącząca miejsca na powierzchni Ziemi znajdujące się na tej samej wysokości bezwzględnej, tj. liczonej od poziomu morza.

Wysokość bezwzględna – wysokość od najwyższego punktu danej formy terenu do poziomu morza (podaje się ją w metrach nad poziomem morza).

Wysokość względna – wysokość od najwyższego punktu danej formy terenu do jej podstawy (podaje się ją w metrach).

▲ Wysokość względna i bezwzględna

KRAJOBRAZY POLSKI

Klimaty świata

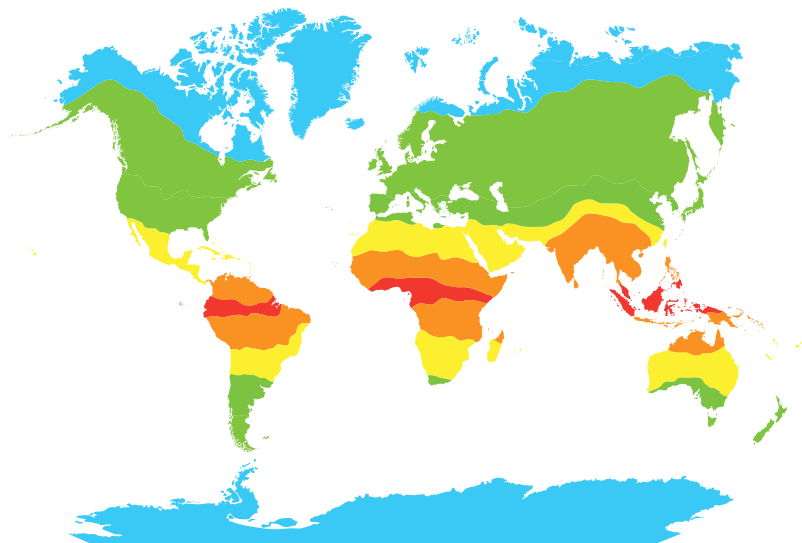
Klimaty kuli ziemskiej układają się **strefowo**, w przybliżeniu **równoleżnikowo**. W zależności od przyjętego kryterium podziału wydziela się różną ilość stref klimatycznych. Najczęściej wyróżnia się pięć stref klimatycznych:

- ♦ równikowa
- ♦ zwrotnikowa
- ♦ podzwrotnikowa
- ♦ umiarkowana
- ♦ okołobiegunowa

Pewniak
na teście

W wielu opracowaniach pojawia się także strefa podrównikowa. W powyższej klasyfikacji jest ona częścią strefy równikowej.

W każdej szerokości geograficznej, a więc i w każdej strefie klimatycznej, występować może **klimat górski** (tzw. astrefowy/niestrefowy). Charakteryzuje się on piętrowością klimatyczną wywołaną zmianą wysokości nad poziomem morza. Piętrowość klimatyczna w górach powoduje piętrowość roślinną.

■ – równikowy ■ – zwrotnikowy ■ – podzwrotnikowy ■ – umiarkowany ■ – okołobiegunowy

▲ Rozmieszczenie stref klimatycznych na kuli ziemskiej

W obrębie stref klimatycznych wyróżnia się typy i odmiany klimatu:

Pewniak na teście

strefa klimatyczna	wybrany typ/ odmiana klimatu	cechy klimatu	przykładowe obszary występowania
równikowa	równikowy wybitnie wilgotny	cały rok gorąco (powyżej 24°C), deszcze zenitalne*, roczna amplituda temperatury poniżej 5°C	Nizina Amazonki, Kotlina Kongo (obszar zamieszkania Pigmejów)
	podrównikowy	pora deszczowa i sucha (jedna lub dwie), gorąco przez cały rok, roczna amplituda temperatury wzrasta	Wyżyna Brazylijska, Wyżyna Abiszyńska
zwrotnikowa	suchy i wybitnie suchy	znikoma ilość opadów, wysokie temperatury cały rok, roczna amplituda temperatury znaczna – do 25°C, amplituda dobową bardzo duża, do 50°C	Sahara, Kalahari, środkowa Australia
	monsunowy	wysokie temperatury cały rok, w okresie monsunowym – letnim – opady bardzo wysokie	Półwysep Dekan, Półwysep Indochiński
podzwrotnikowa	śródziemnomorski/morski	łagodna i wilgotna zima, gorące i suche lato	kraje Europy południowej, część Kalifornii
	suchy i wybitnie suchy	duża roczna i dobową amplituda temperatury, lato gorące, zima mroźna, nawet do -30°C	Wyżyna Irańska, Pustynia Takla-Makan
umiarkowana A – ciepła B – chłodna	morski	łagodne zimy, ciepłe lata, roczna amplituda temperatury do 18°C, opady cały rok, gł. latem	zachodnia Europa
	prześciowy	wzrost rocznej amplitudy temperatury do 22°C, duża zmienność pogody, cechy klimatu morskiego lub kontynentalnego w zależności od napływających mas powietrza	Polska, Czechy
	kontynentalny	roczna amplituda temperatury > 23°C, upalne lata, zimy mroźne, roczna suma opadów jest mniejsza, a amplituda temperatur większa niż w klimacie morskim	Europa Wschodnia, Południowa Kanada
okołobiegunowa	subpolarny	temperatura najcieplejszego miesiąca od 0°C do 10°C, długie, śnieżne i bardzo mroźne (do -50°C) zimy	Alaska, północna Kanada, Syberia
	polarny	średnia temperatura najcieplejszego miesiąca < 0°C, zimy do -80°C, opady tylko śnieżne, bardzo małe 200–300 mm	Grenlandia, Antarktyda

Pewniak na teście

Pewniak na teście

KLIMATY ŚWIATA

Pewniak na teście

Pewniak na teście

Pewniak na teście

Pewniak na teście

* **Deszcz zenitalny** – powstaje w wyniku silnego parowania wody z roślin, zbiorników wodnych oraz wilgotnego podłoża w lasach równikowych. Na pewnej wysokości para wodna ochładza się i skrapla. Z tak powstałych chmur każdego dnia po południu pada intensywny i ciepły deszcz.

Pewniak na teście

Charakterystyczna dla klimatu górskiego jest też zmiana warunków pogodowych wraz ze wzrostem wysokości – im wyżej, tym zimniej, tym więcej opadów i tym bardziej nieprzewidywalne zjawiska pogodowe mogą wystąpić. W najwyższych partiach gór nawet latem leży śnieg i panują minusowe temperatury. Dlatego na górskie wycieczki również w lecie należy zaopatrzyć się w ciepłe ubrania zabezpieczające przed wiatrem i deszczem.

Przykłady stref klimatycznych:

▲ Klimat równikowy – rzeka Coronaco w dorzeczu Amazonki (Ekwador)

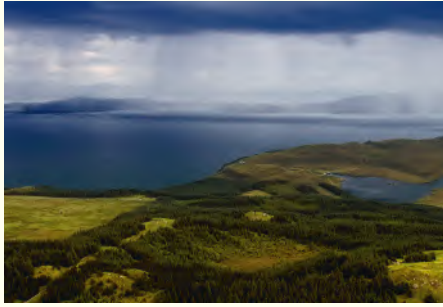
▲ Klimat podrównikowy – Wyżyna Brazylijska

▲ Klimat równikowy suchy – wydmy na Saharze (Maroko)

▲ Klimat monsunowy – Półwysep Dekan (Indie)

▲ Klimat śródziemnomorski – Park Narodowy Cinque Terre (Włochy)

▲ Klimat podzwrotnikowy suchy – pustynia Takla Makan (Chiny)

▲ Klimat morski –
krajobraz Szkocji

▲ Klimat przejściowy –
krajobraz Polski z widokiem na Tatry

▲ Klimat kontynentalny – równiny na Ukrainie

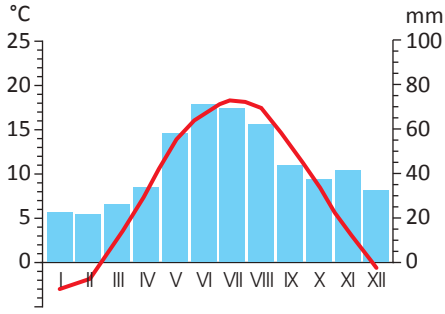

▲ Klimat subpolarny –
Park Narodowy Thingvellir (Islandia)

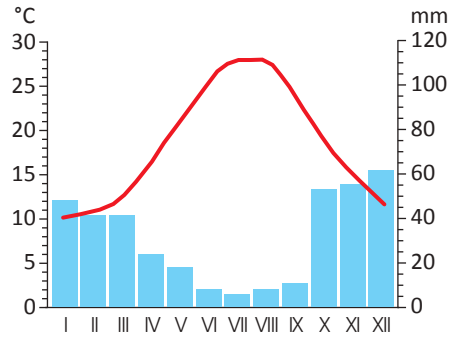

▲ Klimat polarny – osada na Grenlandii

Do przedstawiania i klasyfikowania typów klimatu służą **diagramy klimatyczne**, sporządza się je na podstawie: średnich temperatur miesięcznych – liniowy wykres temperatury miesięcznych sum opadów – słupkowy wykres sum opadów.

▲ Przykład klimatogramu dla klimatu umiarkowanego

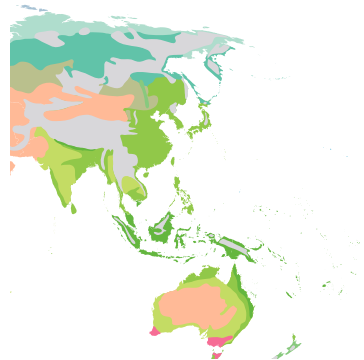

▲ Przykład klimatogramu dla klimatu podzwrotnikowego

Formacje roślinne na Ziemi

Rozmieszczenie roślinności zależy głównie od:

- ♦ warunków klimatycznych (zwłaszcza opadów: ich ilości i rozkładu w ciągu roku)
- ♦ gleb
- ♦ wysokości nad poziom morza
- ♦ odległości od mórz i oceanów
- ♦ ukształtowania terenu

▲ Strefy roślinne na Ziemi

Pewniak na teście

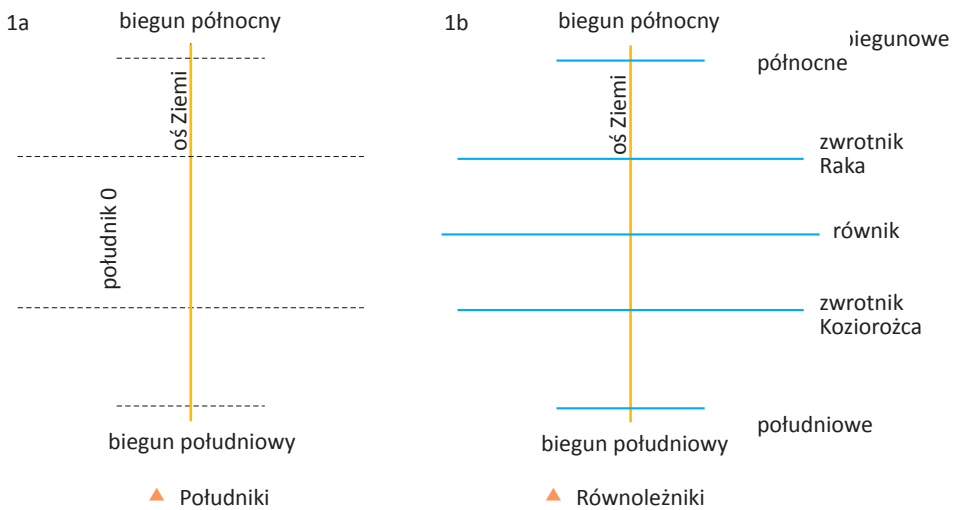
WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE

Orientacja na Ziemi

Orientowanie się na powierzchni Ziemi – współrzędne geograficzne

Aby precyzyjnie określić położenie dowolnego punktu na powierzchni Ziemi, korzystamy ze **współrzędnych geograficznych: długości i szerokości geograficznej**.

Człowiek, obserwując gwiazdy i planety na niebie, doszedł do wniosku, że na ich podstawie można określać położenie miejsc na Ziemi. Z czasem opracowano układ służący określaniu tego położenia. Tworzą go umowne linie poprowadzone na kuli ziemskiej – południki (łączą bieguny Ziemi, mają te same długości, a wartości od 0° do 180° dla długości geograficznych wschodniej i zachodniej) i równoleżniki (różnej długości linie o przebiegu wschód-zachód, w miarę oddalania się od równika ich długość maleje, mają wartości od 0° do 90° dla szerokości geograficznej północnej i południowej). Linie te przecinają się pod kątem prostym i stanowią **na globusie siatkę geograficzną**, a **na mapie**, czyli na płaskiej powierzchni, **siatkę kartograficzną**.

Osiami tego układu są **równik** (najdłuższy równoleżnik, który przecina Amerykę Południową, Afrykę i Azję) i południk przechodzący przez Greenwich, dzielnicę Londynu, oznaczony jako **południk początkowy, południk 0°** (przecina Europę, Afrykę i Antarktydę). Razem z południkiem 180° oddziela on półkulę wschodnią od zachodniej. Oś ziemską przecina półkulę północną w punkcie, który nazywamy biegunem północnym. Miejsce jej przecięcia z półkulą południową to natomiast biegun południowy.

Przecięcie się równika z południkiem 0° jest początkiem układu współrzędnych geograficznych (zob. poniższy rysunek).

▲ Układ współrzędnych geograficznych (linie poziome – równoleżniki, linie pionowe – południki)

Na mapach przedstawiających cały świat wartości południków zwykle pisane są na równiku (dokładniej: w miejscu przecięcia się danego południka z równikiem).

Określanie współrzędnych geograficznych dowolnego miejsca na Ziemi polega na odczytaniu wartości pary liczb: **szerokości geograficznej** i **długości geograficznej**. Liczby te wyrażone są w stopniach, a zarówno szerokość, jak i długość geograficzna są kątami.

ZAPAMIĘTAJ

$$1^{\circ} = 60'$$

$$1' = 60''$$

Szerokość geograficzna przyjmuje wartość od 0° do 90° , oznaczamy ją literą φ [czyt. fi].

Szerokość geograficzna informuje o dwóch faktach:

- ♦ odległości kątowej miejsca od równika
- ♦ kierunku położenia miejsca względem równika

Pewniak
na teście

Punkty położone na północ od równika mają **szerokość geograficzną północną**. Opisujemy ją literą N.

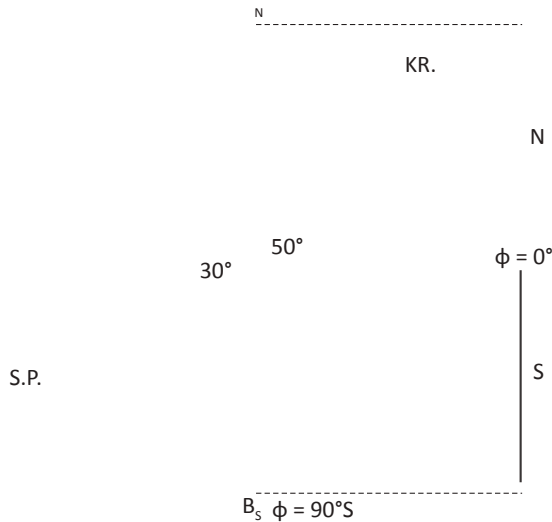
Punkty położone na południe od równika mają **szerokość geograficzną południową**.

Oznaczamy ją literą S, np.:

Kraków położony jest na 50° szerokości geograficznej północnej, zapiszemy 50°N .

São Paulo położony jest na 30° szerokości geograficznej południowej, zapiszemy 30°S .

Szerokość geograficzna jest to kąt między płaszczyzną równika a promieniem ziemskim przechodzącym przez dany punkt na powierzchni Ziemi.

▲ Szerokość geograficzna

Sąsiedzi Polski

Pewniak na teście

Polska sąsiaduje z siedmioma państwami. Są to: Niemcy, Czechy, Słowacja, Ukraina, Białoruś, Litwa i Rosja (obwód kaliningradzki, będący eksklawą). Rosja jest też największym państwem europejskim.

Eksklawa – część terytorium państwa położona poza jego głównym obszarem, otoczona terytorium innego państwa.

Wszystkie kraje sąsiadujące z Polską poza Niemcami zaliczane są do **krajów Europy Wschodniej**. Inne duże kraje leżące w Europie Wschodniej to także Węgry, Bułgaria, Rumunia. **Polska uważana jest za kraj leżący w Europie Środkowej**. Podziały Europy na rejony są umowne i dokonuje się ich według różnych kryteriów, dlatego w przypadku Czech, Słowacji i Węgier często można spotkać się z przypisaniem ich do Europy Środkowej, zaś Polski – do Europy Wschodniej.

	najważniejsze kraje	stolice	waluta	flagi
Pewniak na teście	Czechy	Praga	korona czeska	
Pewniak na teście	Słowacja	Bratysława	euro	
	Rosja	Moskwa	rubel rosyjski	
Pewniak na teście	Ukraina	Kijów	hrywna	
	Białoruś	Mińsk	rubel białoruski	
Pewniak na teście	Litwa	Wilno	euro	
	Węgry	Budapeszt	forint	

	najważniejsze kraje	stolice	waluta	flagi
Europa Wschodnia	Bułgaria	Sofia	lew	
	Rumunia	Bukareszt	lej	

W obecnym kształcie wszystkie państwa powstały po zmianach ustrojowych pod koniec XX w. Czechy i Słowacja utworzone zostały w wyniku podziału Czechosłowacji. Rosja, Ukraina, Białoruś i Litwa powstały na skutek rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR, Związku Radzieckiego*), który rozpadł się na siedem państw. Również granice Niemiec były inne po II wojnie światowej niż współcześnie, gdyż Niemcy do lat 90. były podzielone na dwa kraje: Niemiecką Republikę Demokratyczną (NRD) i Republikę Federalną Niemiec (RFN), które następnie się połączyły, tworząc współczesne Niemcy. Inne bardzo młode kraje europejskie, położone dalej od Polski, powstałe po 1999 r., to Chorwacja i Kosowo.

Pewniak na teście

Pewniak na teście

▲ Sąsiedzi Polski

Pewniak na teście

Spośród sąsiadów Polski Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa należą (podobnie jak Polska) do Unii Europejskiej. Kraje Unii Europejskiej należą do strefy Schengen, czyli na ich wewnętrznych granicach nie ma kontroli (ale i tak trzeba mieć ze sobą paszport lub dowód osobisty). Strefę utworzono w celu ułatwienia ruchu turystycznego oraz szybszego transportu towarów na trasach międzynarodowych.

Środowisko przyrodnicze sąsiadów Polski – z wyjątkiem Rosji – ma wiele cech wspólnych wynikających z położenia geograficznego. **Wszystkie państwa leżą w strefie klimatu umiarkowanego.** Na zachodzie panuje odmiana morska, na wschodzie – kontynentalna. Litwa i Białoruś to kraje nizinne. Podobnie północna część Niemiec i większość terytorium Ukrainy. W krajobrazie Czech dominują wyżyny (72%), na Słowacji wyżyny i góry (średnia wysokość to 478 m n.p.m.).

Sąsiadów Polski cechuje duże zróżnicowanie społeczne i gospodarcze (zob. tabela na str. 132). **Krajem najlepiej rozwiniętym gospodarczo są Niemcy.** Ich **wskaźnik rozwoju społecznego (HDI)**** wynosi 0,942, co daje 9 pozycję na świecie (2021 r.).

* Prócz tych państw w Europie z byłego ZSRR powstały też: Łotwa, Estonia i Mołdawia. Inne kraje powstałe w Europie po 1990 r. to Serbia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Macedonia, Słowenia (powstałe na skutek rozpadu Jugosławii).

** HDI – został opracowany w ramach programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) przez pakistańskiego ekonomistę Mahbuba ul Haq'a w 1990 r. Od 1993 r. wykorzystywany jest w corocznych raportach UNDP. ONZ stosuje też inne mierniki, np. wskaźnik ubóstwa ludzkiego (wskaźnik ubóstwa społecznego) – HPI – (ang. Human Poverty Index). HPI opisuje społeczny rozwój intelektualno-ekonomiczny, biorąc pod uwagę zarobki w powiązaniu ze strukturą demograficzną, stopniem ubóstwa, analfabetyzmem oraz długoterminowym brakiem zatrudnienia.

Pewniak na teście

Czechy i Słowacja do 1993 r. stanowiły jedno państwo – Czechosłowację. Oba kraje graniczą z Polską od południa, żaden nie posiada dostępu do morza. Gospodarka Czech jest lepiej rozwinięta, jednak to Słowacja wprowadziła w 2009 r. walutę Unii Europejskiej: euro. Słowacja z powodzeniem wykorzystuje **górzyste ukształtowanie terenu** jako atrakcję turystyczną – można tutaj zwiedzać liczne łańcuchy górskie (na Słowacji znajduje się najwyższe pasmo Karpat), funkcjonuje wiele wyciągów narciarskich (krzeselkowych, gondolowych i kanapowych). Dobrze rozwinięta infrastruktura Słowacji powoduje wzrost liczby turystów – w Czechach jest ich mniej (mimo że oba kraje posiadają podobne ukształtowanie terenu, np. dużą liczbę ciekawych jaskiń udostępnionych dla zwiedzających). Jednak mniej osób zwiedza stolicę Słowacji, Bratysławę, niż czeską Pragę, ponieważ posiada ona mniej zabytków.

▲ Dobszyńska Jaskinia Lodowa – atrakcja turystyczna Słowacji, w niewielkiej części udostępniona do zwiedzania

W przeszłości **relacje polsko-czeskie** były raczej niezbyt dobre. Relacje między tymi państwami zaczęły się poprawiać dopiero pod koniec lat 80., kiedy w obu państwach zaczął upadać komunizm. Gdy Czesi zrozumieli, że Rosja jest niebezpieczna, zaczęli chętniej współpracować z Polską. Zainicjowano nawet powstanie Grupy Wyszehradzkiej, w której skład wchodziły: Polska, Czechy, Węgry i Słowacja. Od tego czasu nasze państwa bardzo wiele łączy. Gdy po wejściu do Strefy Schengen zniknęła granica polsko-czeska, zakończył się właściwie stary spór o Zaolzie. Okazało się, że mamy za to wiele wspólnych interesów, które łatwiej jest realizować razem niż oddzielnie. Z tego powodu **relacje między krajami bardzo się poprawiły i pozostają przyjazne**.

Relacje polsko-słowackie są bardzo dobre. Polska od początku **była przyjaźnie nastawiona do Słowaków, a między naszymi krajami nie było istotnych sporów terytorialnych**. Państwa te łączy miłość do Tatr i kwitnąca na pograniczu polsko-słowackim turystyka górską. Powstały Parki Narodowe, które po obu stronach granicy utworzyły oba państwa (Tatrzański PN, Pieniński PN). Następnie nasze kraje połączyła współpraca w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Słowacja również dołączyła do NATO, choć nieco później niż Polska, Czechy i Węgry (dopiero w 2004 r.), ale wspólnie z nami przystąpiła do Unii Europejskiej. Między naszymi krajami zniknęła też granica (Strefa Schengen). Ponieważ Słowacja jest niewielkim krajem, mocno skoncentrowanym na swoich sprawach wewnętrznych, między naszymi państwami nie dochodziło w ostatnim 30-leciu do poważniejszych konfliktów, a współpraca była raczej harmonijna.

Atrakcje turystyczne Czech:

▲ Złota Uliczka w Pradze – znana z niewielkich, kolorowych domków, kiedyś zamieszkiwali tutaj alchemicy

▲ Hradczany – najstarsza dzielnica Pragi, wpisana na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, znajduje się w niej katedra św. Wita, zamek królewski i Złota Uliczka

▲ Most Karola (Praga) – most na rzece Wełtawie, wybudowany w XIV w., prowadzi na Hradczany

▲ Czeski Raj – region w północnych Czechach, słynący z niezwykłych formacji skalnych, jaskiń oraz wielu zamków i pałaców

▲ Karlovy Vary (Karlsbad) – czeska miejscowość uzdrowskowa, słynąca z wód termalnych

Wody termalne – wody podziemne o temperaturze wyższej niż średnia roczna temperatura otoczenia.

Dynamiczny rozwój państwa spowolniony został po zjednoczeniu Niemiec w 1990 r. Przyczyną było duże finansowe wsparcie udzielone landom wschodnim, czyli byłej Niemieckiej Republice Demokratycznej.

Zagłębie Ruhry – współczesne przemiany

Niemcy

Land Nadrenia
Północna Westfalia

Zagłębie Ruhry

▲ Zagłębie Ruhry

Zagłębie Ruhry – największy okręg przemysłowy Niemiec i jeden z największych w Europie. Termin „zagłębie” oznacza rejon, w którym dominuje przemysł wydobywczy surowców mineralnych.

Jego nazwa pochodzi od rzeki Ruhra, prawego dopływu Renu w jego dolnym biegu. Okręg znajduje się na terenie bogatego i gęsto zaludnionego landu Nadrenia Północna – Westfalia, który obfituje w surowce mineralne. Przemysłowy rozwój regionu rozpoczął się pod koniec XVIII w. wraz z początkiem eksploatacji pokładów węgla kamiennego, a w mniejszym stopniu także węgla brunatnego, rud żelaza, cynku i ołowiu. Intensywne górnictwo węglowe i hutnictwo sprzyjały rozwojowi innych gałęzi przemysłu oraz powstawaniu nowych osiedli mieszkaniowych. W rozrastających się i powstających miastach tworzono gęstą sieć komunikacyjną: drogową, kolejową oraz wodną, wykorzystując rzeki i budując kanały.

▲ Zabudowania kopalni węgla
w Essen

▲ Kompleks budynków przemysłowych
w Oberhausen

**TO ŁATWE!
ZADANIA GEOGRAFICZNE**

Określanie szerokości geograficznej (φ)

Pewniak
na teście

- ♦ sprawdź, na której półkuli znajduje się dany punkt, na północnej (N) czy południowej (S) – jeżeli wartości liczb opisujących równoleżniki rosną w stronę bieguna północnego, punkt znajduje się na półkuli północnej, czyli ma szerokość geograficzną północną (N). Jeśli wartości równoleżników rosną w stronę bieguna południowego – szerokość jest południowa (S).

Punkty A i B na powyższym rysunku mają więc φ północną (N).

- ♦ odczytaj wartość liczbową równoleżnika, na którym leży dany punkt. Jeżeli punkt leży między opisanymi liczbowo równoleżnikami, np. jak punkt B, wtedy odległość między sąsiednimi równoleżnikami dzielimy na równe części, np. dla punktu B na 5 części, bo: $25^\circ - 20^\circ = 5^\circ$, punkt B leży w połowie między 20° i 25° – czyli ma szerokość $22^\circ 30'$ (**uwaga: pamiętaj! $1^\circ = 60'$, a nie $100'$, stąd $(\frac{1}{2})^\circ = 30'$**)

Kolejność obu powyższych czynności nie gra roli, jest dowolna. Zawsze jednak muszą być wykonane obie!

$$\varphi_A = 25^\circ\text{N}; \varphi_B = 22^\circ 30'\text{N}$$

Określanie długości geograficznej (λ)

- ♦ określ półkulę, na której leży dany punkt, na wschodniej (E) czy zachodniej (W). Pamiętaj, że jeśli wartości południków rosną na wschód, punkt znajduje się na półkuli wschodniej, jeśli na zachód – na zachodniej.

Punkty A i B na rysunku w poprzednim zadaniu mają więc λ wschodnią (E).

Odczytaj z południków wartość długości geograficznej. Określając dokładne położenie punktów leżących między liniami siatki kartograficznej/geograficznej, postępuj podobnie, jak przy określaniu szerokości geograficznej.

$$\lambda_A = 30^\circ\text{E}; \lambda_B = 31^\circ 30'\text{E}$$

Czyli: **Współrzędne wynoszą: p. A: $\varphi 25^\circ\text{N}$, $\lambda 30^\circ\text{E}$; p. B $\varphi 22^\circ 30'\text{N}$, $\lambda 31^\circ 30'\text{E}$**

A jak odczytywać dane współrzędne? Np.: 35°S 58°W ?

Czytamy: współrzędne geograficzne wynoszą 35 stopni szerokości geograficznej południowej i 58 stopni długości geograficznej zachodniej. (Podane wartości współrzędnych ma miasto Buenos Aires, stolica Argentyny).

Odnajdywanie na mapie punktu o określonych współrzędnych

Znajdźmy punkt o współrzędnych 45°N , 15°E :

- ♦ zinterpretuj współrzędne, które masz podane w zadaniu – szerokość geograficzna (N lub S) i długość geograficzna (E lub W). Podpowiedzą Ci one, w której części kuli ziemskiej będą leżały równoleżnik i południk, których szukasz.
- ♦ szerokość geograficzna 45°N , czyli punkt będzie znajdował się na północ od równika – na półkuli północnej i tam musisz szukać równoleżnika (równoleżniki na mapie poniżej zaznaczono niebieskim kolorem).
- ♦ długość geograficzna 15°E , czyli punkt będzie znajdował się na wschód od południka 0° – na półkuli wschodniej i tam musisz szukać południka (południki na mapie poniżej zaznaczono zielonym kolorem).

SZKOŁA PODSTAWOWA

na 100%

Geografia nie jest łatwym przedmiotem, a podręczniki bywają skomplikowane. Na szczęście pojawiło się **REPETYTORIUM SZKOŁA PODSTAWOWA Geografia** Wydawnictwa GREG, zgodne z podstawą programową, które wskazuje uczniowi kluczowe treści.

Informacje zaprezentowano w nowoczesnej formie **tabel, schematów, wykresów**, opatrzone **zdjęciami, ilustracjami i mapami**. Dodatkowym atutem jest **znaczek „pewniak na teście”**, pokazujący, czego bezwzględnie trzeba się nauczyć.

mgr Joanna Paprocka

Lektury Grega. Zaufaj sprawdzonej marce!

Najnowsze wydania zawierają **odpowiedzi na pytania z podręczników i testów**.

Pełnej oferty szukaj w najlepszych księgarniach.

GREG
WYDAWNICTWO

Wydawnictwo GREG
ul. Klasztorna 2B ■ 31-979 Kraków
www.greg.pl

ISBN 978-83-8186-219-6

9 788381 862196